
પ્રવચન નં. ૧૮૩, શ્લોક-૨૭૦, ગાથા-૧૫૮, બુધવાર, અષાઢ સુદ ૪, તા.૧૬-૦૭-૮૦

‘ટીકા :- આ, પરમાવશ્યક અધિકારના ઉપસંહારનું કથન છે.’ થોડું કાલે ચાલ્યું હતું. આ પરમાવશ્યક અધિકાર છે. આત્માને જરૂરનું શું કરવું અને શું જરૂરનું નથી, એની વાત છે. જરૂરિયાત આવશ્યક આ છે કે આ આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ આનંદમૂર્તિ છે એની દષ્ટિ કરીને અંતરમાં સ્થિર રહેવું એ કરવાનું છે. એ આવશ્યક-અવશ્ય કરવાલાયક આ છે.

અને એનાથી મુક્તિ થાય છે. બાકી કોઈ ક્રિયાકાંડથી, બહારની ક્રિયા કોઈ સામાયિક અને પૌષ્ઠ ને પૂજા ને ભક્તિ ને જાત્રા ને એનાથી મુક્તિ નથી થતી. એ તો બંધનું કારણ છે. એ કહે છે, જુઓ!

‘સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચયધર્મધ્યાન...’ સ્વાત્માશ્રિત. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ શરીર અને રાગથી ભિન્ન છે એનો આશ્રય. સ્વાત્માશ્રિત. મહા સિદ્ધાંત છે. જે ભગવાનઆત્મા પરમ આનંદ અને પરમ શાંતિનો કંદ, રસકંદ છે એના આશ્રયથી નિશ્ચય ધર્મધ્યાન થાય છે. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પુણ્ય અને પાપના ભાવથી રહિત, દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા અને કામ આદિ એ બધો રાગ છે. રાગથી રહિત પ્રભુ છે. એ રાગ રહિત નિશ્ચય જે ધર્મધ્યાન એ સ્વાત્માશ્રિત થાય છે. આહાહા...! આવું સાંભળવું કઠણ પડે. વખત લેવો નથી. રળવું ને ખાવું ને મરવું. થઈ રહ્યું, જાવ. મરીને ચાર ગતિના અવતારમાં. આહાહા...!

કરવાલાયક હોય તો આ કરવાલાયક છે. ‘સ્વાત્માશ્રિત...’ પ્રભુ ચૈતન્ય જ્ઞાન-આનંદસ્વરૂપ છે એના આશ્રયે નિશ્ચય સત્ય ધર્મધ્યાન, સાચું શુક્લધ્યાન (થાય). અંતરનું સ્વરૂપ, એ સ્વઆત્માના આશ્રયે ઉત્પન્ન થનારી જે પરિણતિ, નિર્મળ વીતરાગદશા, એનાથી વિરુદ્ધ ‘બાહ્ય-આવશ્યકાદિ ક્રિયાથી પ્રતિપક્ષ...’ બાહ્ય ક્રિયા જે સામાયિક, ચૌવિસંથો, વંદન ને પ્રતિક્રમણ એ શુભ વિકલ્પ રાગ છે, એ તો બંધનું કારણ છે. ‘બાહ્ય-આવશ્યકાદિ ક્રિયાથી પ્રતિપક્ષ...’ બાહ્ય આવશ્યકથી વિરુદ્ધ. આહાહા...! આવું કામ છે. છે? બાહ્ય આવશ્યક. બાહ્ય સામાયિક, વ્યવહાર સામાયિક, ચોવીસ ભગવાનની સ્તુતિ, વંદન, પૂજા ને ભક્તિ ને એ બધા બાહ્ય આવશ્યક છે. એ તો રાગ છે, રાગ. એમાં કોઈ ધર્મ નથી. આહાહા...!

એ ‘બાહ્ય-આવશ્યકાદિ...’ આવશ્યક આદિ લીધું છે. ધર્મ, પૂજા, ભક્તિ, વંદન, નામસ્મરણ, પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ એ બધો બાહ્ય ક્રિયાકાંડ રાગ છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. આહાહા...! એ ‘બાહ્ય-આવશ્યકાદિ...’ છે ને? આવશ્યક અને એ સિવાય બીજી ક્રિયાકાંડ. આહાહા...! બે શબ્દ છે. આવશ્યકાદિ બાહ્ય ક્રિયાકાંડ એનાથી પ્રતિપક્ષ તે ભગવાનઆત્માનો આત્મધર્મ. આહાહા...!

‘શુદ્ધનિશ્ચય-પરમાવશ્યક—’ બાહ્ય ક્રિયાકાંડથી ભિન્ન. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામથી ભિન્ન. એ ક્રિયાકાંડ તો બધો રાગ છે. રાગ છે એ અધર્મ છે. આહાહા...! એનાથી વિરુદ્ધ ધર્મ. ગજબ છે ને! સાંભળવું કઠણ પડે. દુકાન ને ધંધા આડે નવરાશ ન મળે. આખો દિવસ પાપ આડે નવરો ન મળે. એમાં વળી આવી વાત. વ્યવહાર છ આવશ્યકાદિ. એટલે વ્યવહાર છ આવશ્યક, સામાયિક, ચૌવિસંથો, વંદન, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ. એ સિવાય વ્યવહારની બીજી ક્રિયાકાંડ. પંચમહાવ્રતની, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ આદિ ક્રિયા, બાર વ્રતની ક્રિયા. એ બધી ક્રિયાથી વિરુદ્ધ ધર્મધ્યાન છે. આહાહા...! એનાથી વિરુદ્ધ શુદ્ધનિશ્ચય... હવે

આ લોકો કહે છે કે એનાથી થાય. અહીં કહે છે કે એનાથી વિરુદ્ધ છે આ તો. પ્રતિપક્ષ છે. આહાહા..! એક જ આવશ્યક નથી લીધા. આવશ્યકાદિ જેટલી બાહ્ય ક્રિયા કરવામાં આવે (એ બધી લીધી છે). આહાહા..! જેટલો શુભવિકલ્પ, શુભરાગ, પુણ્યભાવ, શુભભાવ એ બધી બાહ્ય ક્રિયાકાંડ છે. એનાથી પ્રતિપક્ષ નિશ્ચયધર્મધ્યાન છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પૂજામાં તો એમ આવ્યું કે ષટ્ આવશ્યક જે સાધે તે રત્નત્રય આરાધે.

ઉત્તર :- એ આ નિશ્ચય, નિશ્ચય આવશ્યક.

મુમુક્ષુ :- પૂજામાં તો વ્યવહાર હોય કે નિશ્ચય હોય?

ઉત્તર :- એ વ્યવહાર કહ્યો હતો એ વ્યવહાર નહિ, એ ધર્મધ્યાન નહિ. આહાહા..! એવું તો અનંતવાર કર્યું. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.’ આત્મજ્ઞાન. આત્મા ચીજ શું છે? અંદર રત્ન ભર્યા છે. અનમોલ! અંતર આનંદાદિ અનંત અનંત અણમોલ રત્ન ભર્યા છે. એવો ભગવાનઆત્મા, એના ભાન, જ્ઞાન અને અનુભવ વિના આવશ્યકાદિ કોઈપણ ક્રિયા.. આહાહા..! મંદિર બનાવવા ને કરોડો રૂપિયા ખર્ચવા, દસ દસ લાખનો ખર્ચ કરીને ગજરથ કાઢવા, ગજરથ, વરઘોડા કાઢવા, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળવું. શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળવું, સ્ત્રીનો વિષય ન લેવો એ પણ શુભભાવ છે. બાળબ્રહ્મચારીપણું પણ શુભભાવ છે. એ ધર્મ નથી. આહાહા..! કેમકે એ તો શરીરની ક્રિયા અટકાવી છે. એ શરીરની ક્રિયા તો શરીરને કારણે અટકી છે. બાહ્ય વિષય ન લેતા. એ કાંઈ આત્મધર્મ નથી. આહાહા..! વ્યવહાર બ્રહ્મચર્ય શરીરની ક્રિયા થાય છે તે ન કરે એ ધર્મ નથી. આવશ્યકાદિ છે ને? આહાહા..! બહારની દયા પાળે, બીજા પ્રાણીની હિંસા ન કરે એ બધો રાગ છે. આત્મધર્મ બિલકુલ નથી. જન્મ-મરણ રહિત થવું એ ચીજથી રહિત છે. આહાહા..!

‘શુદ્ધનિશ્ચય-પરમાવશ્યક-’ શુદ્ધનિશ્ચય, સાચું નિશ્ચય પરમ આવશ્યક. ખાસ, જરૂર કરવાલાયક છે તે. ‘સાક્ષાત્ અપુનર્ભવરૂપી (મુક્તિરૂપી)...’ મોક્ષસિદ્ધિ એ રૂપી સ્ત્રી એટલે મુક્તિની પરિણતિ. સિદ્ધ દશાની પરિણતિ રૂપી ‘સ્ત્રીના અનંગ (અશરીરી) સુખનું કારણ...’ છે. આહાહા..! આ નિશ્ચય આવશ્યકાદિ જે છે, સ્વાત્માશ્રિત જે છે એ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન છે. આહાહા..! છે? ‘(અશરીરી) સુખનું કારણ—’ છે. બાકી બધી ક્રિયાકાંડમાં તો શુભભાવ હોય તો શરીર સાધન માને બહારથી. આ ધૂળ મળે. ધૂળ એટલે પૈસા. ધૂળ છે ને? ધૂળ છે ને? એ તો માટી છે.

મુમુક્ષુ :- લોકો પૈસાને એમ કહે છે કે હાથનો મેલ છે.

ઉત્તર :- મેલ જ છે હાથનો. હાથનો મેલ એ જુદી ચીજ, આ જુદી ચીજ. હાથનો મેલ જુદી ચીજ, પૈસા જુદી ચીજ. માટી-ધૂળ છે. આહાહા..! પૈસાથી કંઈ ધર્મ થાય કે પાંચ-પચ્ચીસ લાખ ખર્ચીને મંદિર બનાવવું, રથ કાઢવા, ભગવાનનું મહાત્મ્ય વધારે... આહાહા..!

મહોત્સવ ઉજવે મહોત્સવ. બે-પાંચ લાખ ખર્ચાને ભગવાનનો મહોત્સવ મનાવવો, એ બધી ક્રિયાકાંડથી મુક્તિ નથી મળતી. આહાહા..! એ બધું પરમ આવશ્યકથી વિરુદ્ધ છે.

એનાથી ‘સાક્ષાત્ અપુનર્ભવરૂપી...’ નિશ્ચય જે આવશ્યક છે. વ્યવહારથી પ્રતિપક્ષ જે છે, એ સાક્ષાત્ ભવ ન મળે એવી આત્માની શુદ્ધ પરિણતિરૂપી સ્ત્રી.. અશુદ્ધ પરિણતિરૂપી તો વ્યભિચાર છે. પુણ્ય અને પાપનો ભાવ, દયા, દાન આદિ શુભભાવ એ પણ વ્યભિચાર છે. આહાહા..! અવ્યભિચાર-બ્રહ્મચર્ય એને કહીએ, બ્રહ્મ એટલે આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, એમાં તરવું, આનંદમાં રમવું એ બાહ્ય આવશ્યકથી ભિન્ન છે. આહાહા..! આમાં ક્યાં નવરાશ? જિંદગીમાં નિવૃત્તિ ન મળે. આ વસ્તુ આવી...

‘સાક્ષાત્ અપુનર્ભવરૂપી (મુક્તિરૂપી) સ્ત્રીના અનંગ (અશરીરી) સુખનું કારણ-તેને કરીને,...’ જુઓ! એને કરવાનું કહ્યું. ‘તેને કરીને,...’ આત્મા આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ અતીન્દ્રિય સુખનો સાગર છે, અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો દરિયો છે એમાં લીન થવું, એનો આશ્રય કરીને એમાં લીન થવું. ‘તેને કરીને, સર્વે પુરાણ પુરુષો—’ અનંતકાળમાં જે પુરુષો થઈ ગયા. જૂના કાળમાં જૂના પુરુષો મહાવીર આદિ, રામચંદ્ર આદિ બધા આ આત્માની ક્રિયા કરીને મોક્ષે પધાર્યા છે. બાહ્ય ક્રિયાથી કોઈ મોક્ષ પધારે એવું ત્રણકાળમાં, ત્રણલોકમાં નથી. આહાહા..! અનંત તીર્થંકરો, અનંત બળદેવો અને અનંત અનંત રામચંદ્રજી જેવા પુરુષોત્તમ પુરુષો, એ આ અંદરની નિશ્ચય આવશ્યકક્રિયા, બાહ્ય વ્યવહાર આવશ્યક ક્રિયાથી વિરુદ્ધ ‘તેને કરીને, સર્વે પુરાણ પુરુષો—’ એ બધા જૂના પુરુષો. આહાહા..! તું કહે છે કે નવું નીકળ્યું? ને વળી તે કાંઈ નવું કરવા માંડ્યું? સર્વ પુરાણ પુરુષોએ તો આ કર્યું છે. આહાહા..!

જૈનધર્મમાં વીતરાગતા અંતર આત્મા સ્વઆત્માને આશ્રયે જ પ્રગટ થાય. એ મહા પુરાણ પુરુષો એ કરી ગયા છે. અનંત... અનંત... અનંત... અનંતકાળમાં જે કાંઈ પુરાણ જૂના... જૂના... જૂના પુરુષો (થયા) એ બધા આ કરી ગયા છે. આહાહા..! કેટલાક એમ કહે છે કે અમારા બાપ-દાદાનો આ ધર્મ છે. તારા બાપ-દાદાનો ધર્મ. પણ ધર્મ છે કે અધર્મ છે? આહાહા..! આ તો કહે છે, તારા બાપ-દાદા જે પુરાણ પુરુષો આ ક્રિયાથી મુક્તિ પામ્યા છે. આહાહા..! અનંતા ભવ થઈ ગયા છે. અનંતા માતા-પિતા, અનંતા પિતા મોક્ષ પધાર્યા. પુરાણ પુરુષ. આહાહા..!

‘સર્વે પુરાણ પુરુષો—કે જેમાંથી તીર્થંકર—’ આહાહા..! એ પણ આ ક્રિયા કરીને મોક્ષે પધાર્યા. આ ક્રિયા. બહારની ક્રિયા નહિ. ‘તીર્થંકર-પરમદેવ વગેરે સ્વયંબુદ્ધ થયા અને કેટલાક બોધિતબુદ્ધ થયા...’ આહાહા..! અનંત જ્ઞાની, અનંત સમકિતી, અનંત સાધુ થયા, બહારમાં નગ્નપણું, અંદરમાં વિકલ્પથી રાગરહિતપણું એ સાધુપણું છે. આહાહા..! બહારથી નગ્નપણું, અંદર રાગથી નગ્નપણું. વીતરાગભાવથી પુરાણપુરુષો મુક્તિને પામ્યા છે. આહાહા..!

‘સ્વયંબુદ્ધ થયા અને કેટલાક બોધિતબુદ્ધ થયા...’ કોઈ પોતાથી સમજે અને કોઈ

ગુરુગમથી સમજ્યા. ગુરુ નિમિત્ત. ‘બોધિતબુદ્ધ થયા તેઓ—અપ્રમત્તથી માંડીને...’ આહાહા...! જોયું! છઠ્ઠું, ચોથું, પાંચમું ત્યાં તો જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા માત્ર છે. સાતમા ગુણસ્થાનમાં સ્થિરતા છે. આહાહા...! મુનિપણું લીધું હોય તોપણ સાતમું ગુણસ્થાન આવે એ ચારિત્ર છે. આહાહા...! આવા મહાપુરુષો અનંતા થઈ ગયા. એ ‘અપ્રમત્તથી માંડીને સયોગીભટ્ટારક...’ કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા અપ્રમત્તથી લઈને પરમાત્મા થઈ ગયા. આહાહા...! ‘રામચંદ્રજી’ આદિ મહાપુરુષો આ ક્રિયા કરીને, નિશ્ચય આત્માની ક્રિયા કરીને... આહાહા...! મોક્ષ પધાર્યા. સંસારનો અવતાર પૂર્ણ કરીને મોક્ષે ગયા.

‘સયોગીભટ્ટારક સુધીના ગુણસ્થાનોની પંક્તિમાં આરૂઢ થયા થકા,...’ આહાહા...! અનંતા મહાપુરુષો સ્વંયબુદ્ધ પોતાથી સમજ્યા અને કોઈ બોધિતબુદ્ધ-ગુરુગમથી સમજ્યા, પણ મુક્તિ પોતાથી પોતાની થઈ. આહાહા...! એ બધા પુરુષો ‘ગુણસ્થાનોની પંક્તિમાં આરૂઢ થયા થકા,...’ સાતમે, આઠમે, નવમે, દસમે, બારમે, તેરમે, એ ગુણસ્થાનમાં ‘આરૂઢ થયા થકા,...’ આહાહા...! હજી ગુણસ્થાનોના નામ આવડતા ન હોય. ગુણસ્થાન એટલે શું હશે? અંદરની ગુણની નિર્મળ પરિણતિ પ્રગટવી, રાગરહિત વીતરાગી નિર્મળદેશ પ્રગટવી એનું નામ અહીંયા ગુણસ્થાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! હવે આવું કરવા જાવું? કે બાયડી-છોકરાને નાખવા ક્યાં? બાયડીને પરણ્યા છે. બે, ચાર, પાંચ, આઠ, દસ-દસ છોકરા હોય. ચાર-છ છોકરા, ચાર-છ છોકરી હોય એને ક્યાં નાખવા? એ તો પણ પર છે. એ ક્યાં તારા હતા? આહાહા...! તેં માન્યું છે કે મારા છે. એ તો મિથ્યા ભ્રમ અજ્ઞાન છે. પર આત્મા અને પર શરીર, એ તારા આત્માથી પર જુદો આત્મા, તારા શરીરથી જુદું શરીર, એને મારા માન્યા, મારા કુટુંબી અને મારા ઘરવાળા. એમ પૂછે કે આ કોણ છે? કે આ ઘરવાળા છે અમારા. બાયડી એમ કહે કે અમારા ઘરવાળા છે, આ એમ કહે મારી ઘરવાળી છે. ઘર ક્યુ તારું હતું? ક્યુ ઘર હતું એમાં ઘરવાળી આવી? ઘરવાળો ક્યાંથી આવ્યો? તારું ઘર તો આત્મા આનંદ છે. આહાહા...! દુનિયાથી ઉંધું છે. આહાહા...!

એ બધા અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનથી લઈને. એમ લીધું. જુઓ! ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠાને નહિ. ધ્યાનમાં લેવું છે ને? ‘અપ્રમત્તથી માંડીને સયોગીભટ્ટારક...’ એટલે કેવળજ્ઞાની પ્રભુ. સયોગી-યોગવાળા, ભટ્ટારક એટલે પૂજનીક પ્રભુ ‘ગુણસ્થાનોની પંક્તિમાં આરૂઢ થયા થકા,...’ નિર્મળ ધારામાં આરૂઢ થયા થકા. અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ નાથ, પ્રભુ! એમાં અંદર આરૂઢ સ્થિર થતાં. એની શ્રેણી અપ્રમત્ત સાતમુ ગુણસ્થાન, તેરમુ ગુણસ્થાન. એમ અંદર સ્થિર થતાં... આહાહા...! ‘આરૂઢ થયા થકા, પરમાવશ્યકરૂપ આત્મારાધનાના પ્રસાદથી...’ ખાસ જરૂરનું—મનુષ્યપણું પામીને ભવના અભાવ કરવાનું પરમાવશ્યક. પરમ આવશ્યક એટલે પરમ જરૂરનું. આહાહા...! પરમ આવશ્યક એટલે પરમ જરૂરનું. પરમ જરૂરરૂપ આત્મ-આરાધના. આહાહા...! ભાષા પણ કેવી છે!

મનુષ્યપણું પામીને પરમ જરૂરનું કામ આત્મ-આરાધના છે. કોઈ ક્રિયાકાંડ કરવી એ નહિ. એવું તો અનંતવાર કર્યું. પણ ભવભ્રમણ ઘટ્યા નહિ, ભવનો નાશ ન થયો. એ કાગડા, કૂતરા, વાઘ, સિંહ, ભૂંડના અવતાર (કર્યા). અને પછી ત્યાં માંસ ખાય અને પછી નરકના અવતાર. નરકમાં જાય. એવા અનંતા ભવ કર્યા. આહાહા...! એ બધા સંસારનો અભાવ કરી પરમાવશ્યકરૂપ. પરમ જરૂરિયાતરૂપ ‘આત્મારાધના...’ અહીં તો આત્મ આરાધના કીધી છે. કોઈ ક્રિયા કરવી કે એ કાંઈ નથી. આત્મ આરાધના એ ક્રિયા છે. આહાહા...!

‘પરમાવશ્યકરૂપ...’ પરમ જરૂરવાળું. અને એનાથી મુક્તિ થાય એવી ક્રિયા. એવા ‘આત્મારાધનાના પ્રસાદથી...’ આત્મ આરાધનાના પ્રસાદથી. આહાહા...! ચૈતન્યપ્રભુ અનંત આનંદ અને અનંત વીતરાગમૂર્તિ અંદર આત્મા છે. એ પ્રભુના પ્રસાદથી... આહાહા...! એની કૃપાથી ‘કેવળી-સકળપ્રત્યક્ષજ્ઞાનધારી-થયા.’ આહાહા...! પરમ આવશ્યકરૂપ. પરમ એટલે જરૂરનું ખાસ કામ છે. ખાસ કામ એટલે ખાસ જરૂરનું કામ. ખાસ જરૂરનું કામ તો આત્મ-આરાધના છે. આહાહા...! અંદર ભગવાનઆત્મા અંતર ચમત્કાર ચૈતન્યના આનંદ, જ્ઞાન, શાંતિ અને પ્રભુતા, ઈશ્વરતા આદિ અંતર શક્તિનો ભંડાર ભરેલો છે. એવું પરમ આવશ્યક-જરૂરની આત્મ આરાધના, એના પ્રસાદથી. ‘આત્મારાધનાના પ્રસાદથી...’ વ્યવહાર ક્રિયાકાંડ અને વ્યવહારરત્નત્રય કરતાં કરતાં કેવળી થયા એમ નથી. એમાં આવ્યું કે નહિ? આહાહા...! વ્યવહાર કરો... વ્યવહાર કરો... વ્યવહાર કરો. ‘સોનગઢ’વાળા વ્યવહારનો નિષેધ કરે છે. એમ કહે છે. કહે તારે કહેવું હોય એ. વસ્તુ તો આમ છે. વસ્તુ તો આવી છે. આહાહા...!

અંતરમાં ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ પરમાત્માની મૂર્તિ છે. એ તો ભગવાન છે અંદર. તારી નજરને આળસે દેખાતો નથી. એની આરાધનાથી-ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય ઘન આનંદકંદ, અનાકુળ જ્ઞાન, શાંતિનો કંદ, એની આરાધનાથી. આહાહા...! એ આરાધનાના પ્રસાદથી ‘કેવળી-સકળપ્રત્યક્ષજ્ઞાનધારી-થયા.’ કોઈ વ્યવહારથી કેવળી થયા એમ નથી કહ્યું. ક્યાંક લખ્યું હોય તો એ મોઢા આગળ મૂકે. પણ લખ્યું એ તો જાણવા માટે. અહીંયાં આ કહ્યું અને ત્યાં તે કહ્યું, એમાં વિરુદ્ધ હોય? ‘સમયસાર’ની ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં વ્યવહાર સાધક અને નિશ્ચય સાધ્ય કહ્યું છે. એ તો જ્ઞાન કરાવવા માટે કહ્યું છે. પણ એ માને કે વ્યવહાર સાધન કરતા કરતા શુદ્ધ નિશ્ચય થશે. આહાહા...! અહીં જરૂરિયાત કોને છે? સ્ત્રી, કુટુંબ, ધંધો, વેપાર, ખાવું, પીવું, સૂવું, નભવું, કુટુંબને નભાવવું. ઈ કરવું કે આ કરવું? આહાહા...!

અહીં તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ એમ કહે છે કે હું પણ તીર્થંકર પરમદેવાદિ સ્વયંબુદ્ધ થયા એ બધા આ રીતે થયા. નામ આપ્યું છે. ‘તીર્થંકર-પરમદેવ વગેરે સ્વયંબુદ્ધ થયા અને કેટલાક બોધિતબુદ્ધ થયા તેઓ-’ પણ આ રસ્તે થયા. આહાહા...! હજી એની ખબરે ન મળે. સાંભળ્યું ન હોય. અરે...! આવો મનુષ્યભવ ચાલ્યો જશે. પ્રભુ! તારો ક્યાં અવતાર થશે? તારો તો કાંઈ નાશ થાય એવો નથી. તું તો નિત્ય વસ્તુ છો. નિત્ય વસ્તુ

છે. આ તો નાશવાન છે, આની રાખ થશે. મસાણની રાખ થશે. તારી સત્તા, તારું અસ્તિત્વ ક્યાં રહેશે? આહાહા...! અહીંથી છૂટીને ક્યાં જઈશ? કાંઈ ખબર ન મળે ક્યાં જાવું છે એની. આહાહા...!

પશુ જેવા અવતાર. આહાહા...! પશુ કેમ કહે છે? પશ્યતે પશુ, બધ્યતે ઇતિ પશુ. જેમાં સંસારનું બંધન થાય એ પશુ. એવો પાઠ છે. ‘સમયસાર’ ૧૪ બોલમાં. ૧૪ બોલ છે. આહાહા...! પશુને જેમ ઘાસ અને ચુરમાનો વિવેક નથી. ઘાસ અને ચુરમુ-ચુરમુ. એટલે શુભ. એ બે ચીજની જેને ભિન્નતા નથી એવા અજ્ઞાનીને શરીર, રાગ અને ભગવાનઆત્માની ભિન્નતાનું ભાન નથી. એ પશુ છે. આહાહા...! એ ચાલતા મડદા છે. એમ ‘મોક્ષપાહુડ’માં પાઠ છે. ‘મોક્ષપાહુડ’માં પાઠ છે. ચાલતા મડદા છે. ઓલા મરી ગયેલાને ઉપાડીને લઈ જાય. આ ચાલતા મડદા છે. આહાહા...!

‘સકળપ્રત્યક્ષજ્ઞાનધારી...’ આ આત્મ-આરાધના છે. પરમ જરૂરરૂપ આ એક જ છે. એક પંક્તિમાં તો આખો મોક્ષમાર્ગ બતાવ્યો. ‘પરમાવશ્યકરૂપ આત્મારાધનાના પ્રસાદથી...’ એના પ્રસાદથી ‘કેવળી-સકળપ્રત્યક્ષજ્ઞાનધારી-થયા.’ કોઈ વ્યવહારથી થયા. મહાવ્રત પાળે, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળે, છપરબી બ્રહ્મચર્ય પાળે, છપરબી કંદમૂળ ન ખાય, ચોવિહાર રાત્રિનો ત્યાગ કરે. એ તો બધા શુભભાવ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એનાથી તો પ્રતિપક્ષ કહ્યો છે.

ઉત્તર :- પ્રતિપક્ષ છે આ તો. આહાહા...! બાળબ્રહ્મચારીપણું પાળે તોપણ શુભભાવ છે. શરીરથી ક્રિયા થઈ નહિ. એ તો શરીર જડ છે, જડની ક્રિયા એમ થઈ નહિ એમાં માની લીધું કે હું ધર્મ કરું છું. આહાહા...!

ધર્મ તો આત્માનું આરાધન, સેવન, અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રભુની શક્તિ છે. પ્રભુની શક્તિથી ભરેલો છે. પોતે પ્રભુ છે, પરમેશ્વર છે. આહાહા...! પ્રભુ નામની એમનામાં શક્તિ છે. ૪૭ શક્તિમાં. એવી અનંતી શક્તિ પ્રભુની શક્તિથી ભરેલો છે. આહાહા...! એને છોડીને રાગની ક્રિયાથી ધર્મ થાય, રાગની ક્રિયાથી આત્માનું આરાધન થાય છે એ મિથ્યાભ્રમ છે, મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! આવું કામ છે. છેલ્લી ગાથા છે ને? છેલ્લામાં છેલ્લું આવશ્યક કરવાનું હોય તો આ છે. છેલ્લામાં છેલ્લું કરવાનું હોય તો આ છે. બાકી બધા મીંડા છે. આહાહા...! ૨૫-૫૦ લાખ ભલે ભેગા કર્યા હોય, અને બે-પાંચ-દસ-દસ લાખના દાન કર્યા હોય. એમાં કોઈ ધર્મ નથી. દસ લાખ રૂપિયા આપે તોપણ ધર્મ નથી. આહાહા...! રૂપિયા ક્યાં એના બાપના હતા? રૂપિયા તો જડ છે. રૂપિયા-જડના સ્વામી થવું એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ છે. પરચીજના ધણી થવું (એ મૂઢ છે). આહાહા...!

અહીંયાં તો રાગના સ્વામી થવું એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. શુભરાગ એ ઘોર સંસાર છે. વીતરાગી મૂર્તિ પ્રભુ અંદર, અમૃતનો સાગર પ્રભુ અંદર દરિયો, એ શુભરાગ ઝેર છે, એ તો ઝેર

છે. ઘોર સંસાર છે. આહાહા..! એનાથી લાભ માનવો એ મિથ્યાદષ્ટિપણું છે. આત્માનું અનઆરાધકપણું છે, આત્માનું વિરાધકપણું છે. આહાહા..! આવું સાંભળવું કઠણ પડે. દુનિયાના કામ આડે, ધંધા આડે નવરો થયો નહિ. એમાં આ સાંભળવાનું મળતું ન હોય.

આ પ્રભુ આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વભાવમાં આરાધન થાય.. આહાહા..! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ એટલે રાગ છોડીને પોતાના સ્વભાવનું સેવન કરે, તેને અહીંયા આત્માનો ધર્મ-આરાધન કહે છે. જરૂરિયાતનું તો આ છે. આહાહા..!

‘હવે આ નિશ્ચય-પરમાવશ્યક અધિકારની છેલ્લી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ બે શ્લોક કહે છે :’

શ્લોક-૨૭૦

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

સ્વાત્મારાધનયા પુરાણપુરુષાઃ સર્વે પુરા યોગિનઃ
 પ્રધ્વસ્તાખિલકર્મરાક્ષસગણા યે વિષ્ણવો જિષ્ણવઃ ।
 તાન્નિત્યં પ્રણમત્યનન્યમનસા મુક્તિસ્પૃહો નિસ્પૃહઃ
 સ સ્યાત્ સર્વજનાર્ચિતાંધ્રિકમલઃ પાપાટવીપાવકઃ ॥૨૭૦॥

[શ્લોકાર્થ :-] પૂર્વે જે સર્વ પુરાણ પુરુષો-યોગીઓ-નિજ આત્માની આરાધનાથી સમસ્ત કર્મરૂપી રાક્ષસોના સમૂહનો નાશ કરીને *વિષ્ણુ અને જયવંત થયા (અર્થાત્ સર્વવ્યાપી જ્ઞાનવાળા જિન થયા), તેમને જે મુક્તિની સ્પૃહાવાળો નિઃસ્પૃહ જીવ અનન્ય મનથી નિત્ય પ્રણમે છે, તે જીવ પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં અગ્નિ સમાન છે અને તેનાં ચરણક્રમણને સર્વ જનો પૂજે છે. ૨૭૦.

શ્લોક-૨૭૦ ઉપર પ્રવચન

બે-શ્લોક. આ ટીકા હતી.

સ્વાત્મારાધનયા પુરાણપુરુષાઃ સર્વે પુરા યોગિનઃ
 પ્રધ્વસ્તાખિલકર્મરાક્ષસગણા યે વિષ્ણવો જિષ્ણવઃ ।
 તાન્નિત્યં પ્રણમત્યનન્યમનસા મુક્તિસ્પૃહો નિસ્પૃહઃ
 સ સ્યાત્ સર્વજનાર્ચિતાંધ્રિકમલઃ પાપાટવીપાવકઃ ॥૨૭૦॥

આહાહા...! થોડું પણ સત્ય હોવું જોઈએ. મોટી મોટી વાતું કરીને આમ કરો ને આમ કર્યું ને જૈનશાળા બનાવી. શું કહેવાય છે? આ થવાનું છે ને તમારે? શિબિર-શિબિર. શિક્ષણ શિબિર બનાવી. શીખવાડ્યું, એક હજાર માણસ આવ્યા હતા. એમાં તને શું થયું? આહાહા...! તેં શું કર્યું? એ તો બધો રાગ છે. એ બધો સંસાર છે. આહાહા...! ગજબ વાત છે.

મુમુક્ષુ :- શિબિરમાં તો જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

ઉત્તર :- એ જ્ઞાન પરલક્ષી ધારણા. પરલક્ષી ધારણા. સ્વલક્ષી જ્ઞાન આરાધન તો અલૌકિક વાત છે. આહાહા...! આત્મા જે અંદર શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ પરમ આનંદનો નાથ, એની પ્રાપ્તિ એ તો કોઈ અલૌકિક ચીજ છે. આહાહા...! એ વિના ધર્મ છે નહિ. લાખ જાત્રા કરે, લાખ, કરોડ વ્રત પાળે.. આહાહા...! દયા પાળે, વ્રત પાળે, બ્રહ્મચર્ય પાળે એ બધો રાગ છે, ધર્મ નહિ. આહાહા...!

ધર્મ તો આત્મા આનંદસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ, રાગના વિકલ્પથી રહિત, એની અંદર આત્માની આરાધના એને ભગવાન ધર્મ કહે છે. ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા તો આને ધર્મ કહે છે. અજ્ઞાની પોતાના સ્વચ્છંદે ગમે તે માને. સ્વચ્છંદી થઈને ગમે તે માનો. પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ મહાવિદેહમાં વર્તમાન પ્રરૂપણ છે. વીસ તીર્થંકર બિરાજે છે, લાખો કેવળી બિરાજે છે. આહાહા...! ત્રણેકાળે મહાવિદેહમાં તીર્થંકરનો વિરહ નથી, કેવળીનો વિરહ નથી. આહાહા...! ત્યાં પણ અનંતવાર ગયો, અનંતવાર જન્મ્યો અને અનંતવાર તે સમવસરણમાં પણ ગયો, પણ અંતર આત્મા શું ચીજ છે એની ખબર નહિ. આહાહા...! આત્મા સિવાય જેટલી ક્રિયા (કરે)- ભગવાનની જાત્રા, ભગવાનની પૂજા, ભગવાનના દર્શન એ બધી ક્રિયા રાગ છે. એમાં કાંઈ ધર્મ-બર્મ છે નહિ. અશુભથી બચવા આવે છે, આવે. શુભરાગ અશુભથી બચવા આવે, પણ છે અધર્મ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અધર્મ શા માટે કરવો જોઈએ? છોડી દેવું જોઈએ.

ઉત્તર :- અશુભથી બચવા આવે. નબળાઈ છે ને. કમજોરી છે. અશુભથી, કુસ્થાનથી, અસ્થાનથી, વિરુદ્ધ સ્થાનથી બચવા શુભભાવ વચ્ચે આવે છે, પણ એ શુભભાવ અધર્મ છે, ધર્મ નહિ. ધર્મ તો શુભરાગથી ભિન્ન ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન અંદર બિરાજે છે, આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ વીતરાગ સ્વભાવનો પિંડ આત્મા છે, એનો અનુભવ કરવો એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને ધર્મ છે. આહાહા...! આકરી વાત છે, ભાઈ! આહાહા...! ધર્મ બહુ સૂક્ષ્મ છે. આહાહા...! લોકો કંઈક પોતાની કલ્પનાથી માને કે ભગવાનના દર્શન કર્યા, શેત્રુંજયની જાત્રા કરી, આ શું કહેવાય મોટું? સમ્મેદશિખર. સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરી તો ધર્મ થયો. બિલકુલ ધર્મ નથી.

મુમુક્ષુ :- ૪૯ વાર જાત્રા કરે તો થાય.

ઉત્તર :- લાખ વાર કરે તોપણ જાત્રા નથી.

‘છ ઢાળા’માં આવે છે. ‘લાખ વાતની વાત...’ ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. ‘લાખ વાતની

વાત નિશ્ચય ઉર આણો, છોડી જગત દ્વંદ્વ-ઈંદ નિશ્ચય આતમ ધ્યાવો.' આહાહા...! 'છ ઢાળા'માં આવે છે. છે એમાં ઈ? લાખ વાતની વાત, કરોડ વાતની વાત, અનંત વાતની વાત... આહાહા...! વીતરાગનો માર્ગ ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરનો માર્ગ અંદર આત્મા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાના રાગથી ભિન્ન છે એનું આરાધન તે ધર્મ છે, બાકી તો અધર્મ છે. આહાહા...! એ શુભરાગ પણ અધર્મ છે. આહાહા...! ભક્તિ ને પૂજા ને જાત્રા ને એ બધો શુભરાગ છે. રાગ એ અધર્મ છે. ધર્મ, રાગરહિત અંતર ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ (એનો અનુભવ થવો તે ધર્મ છે). આહાહા...! ભારે આકરું લાગે. લોકો માને જાણે ધર્મ થઈ જશે. શેત્રુંજયની જાત્રા કરે, પછી સાધુ-બાધુ હોય એને આહાર-પાણી આપે તો પરિત સંસાર થઈ ગયા. એ સાધુ જ ક્યાં હતો હજી? સાધુ કોને કહેવા એની તને ખબર નથી. સાધુ કહેવો કોને?

અહીં તો આત્મા જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ અતીન્દ્રિય આનંદમૂર્તિ, એના શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને અનુભવ વિના જેટલી ક્રિયાકાંડ છે એ બધા મીંડા છે. બધા બંધનનું કારણ છે. આહાહા...! કોઈ લાખ ક્રિયાકાંડ (કરે), કરોડ-બે કરોડ રૂપિયા ભક્તિમાં અને મોટા દાનમાં ખર્ચે એ રાગ છે, ધર્મ નહિ. અહીં તો ચોખ્ખી વાત છે. ઢંઢેરો પીટીને વાત છે. અહીં ગુપ્ત વાત નથી. આહાહા...!

એને ક્યાં પડી છે. હું કોણ છું? અરે..રે..! મારી સત્તા ક્યાં રહેશે? હું તો છું. મારી સત્તા તો છે. આ સત્તાનો નાશ થશે. મારી સત્તાનો નાશ થાય એવો નથી. આનો નાશ પણ નહિ થાય. એ તો પર્યાય પલટે એનું નામ નાશ કહેવાય. પરમાણુની પર્યાય પલટે એને નાશ-વ્યય કહેવાય. એમ આત્મા પણ દેહ છોડીને ક્યાં જશે? અનંતકાળ રહેવાનો છે. ભવિષ્યમાં તો અનંતકાળ રહેવાનો છે. ક્યાં રહેશે એની પડી છે એને કાંઈ? આહાહા...! અહીંથી દેહ છોડીને ભવિષ્યમાં અનંતકાળ રહેશે. આ દેહનો તો નાશ થવાનો છે, મસાણામાં રાખ થવાની છે. દેહ છોડીને આત્મા અનાદિ રહેશે. ક્યાં રહેશે એનું ભાનેય ક્યાં છે? આહાહા...! મૂંઢની જેમ જિંદગી ગાળી. આહાહા...! અહીં તો એ કહે છે. હવે શ્લોક આવ્યો ને?

શ્લોકાર્થ :- 'પૂર્વે જે સર્વ પુરાણ પુરુષો-યોગીઓ—' આહાહા...! જૂના પુરુષો જે મોક્ષગામી થઈ ગયા, અનંતા તીર્થંકરો, કેવળીઓ, બળદેવ, રામચંદ્રજી આદિ એ **'નિજ આત્માની આરાધનાથી...'** આહાહા...! નિજ આત્મા. જુઓ! નિજ આત્મા કીધો છે. પર આત્મા નહિ. પરમાત્મા નહિ, તીર્થંકર પણ નહિ, એની મૂર્તિ પણ નહિ અને એનું સમવસરણ પણ નહિ. ભગવાનનું સાક્ષાત્ સમવસરણ ને પૂજા, ભક્તિ ને વંદન એ શુભભાવ છે, પુણ્ય છે, સંસાર છે. આહાહા...!

'પૂર્વે જે સર્વ પુરાણ પુરુષો—' મહા જૂના અનાદિ પુરુષો થઈ ગયા. ધર્મ કરીને, આરાધન કરીને મોક્ષ પધાર્યા. એ **'યોગીઓ—નિજ આત્માની આરાધનાથી...'** આહાહા...! પરઆત્માની નહિ. આહાહા...! ભગવાનની આરાધનાથી નહિ. ભગવાન પણ પરદ્રવ્ય છે. નિજ આત્મા

પોતાનું જે સ્વરૂપ, એની 'આરાધનાથી સમસ્ત કર્મરૂપી રાક્ષસોના સમૂહનો નાશ કરીને...' છે? 'નિજ આત્માની આરાધનાથી સમસ્ત કર્મરૂપી રાક્ષસોના...' આહાહા...! પુણ્ય અને પાપ, શુભ અને અશુભભાવ એ કર્મરૂપી રાક્ષસ છે. આહાહા...! તને ખાય જાય છે. અરે...રે...! આ વાત સાંભળવા મળે નહિ. શેઠિયાઓને વધારે માખણ ચોપડે. પૈસા ખર્ચો, આમ કરો, આ કરો. આહાહા...!

'નિજ આત્માની આરાધનાથી સમસ્ત કર્મરૂપી રાક્ષસોના સમૂહનો નાશ કરીને...' આહાહા...! 'વિષ્ણુ...' થયા. 'વ્યાપક.' આખા લોકલોકનું જ્ઞાન થઈ ગયું. એ વ્યાપક. અંતર આરાધના કરીને, ચૈતન્યની અંતર આરાધના કરીને વ્યાપક થઈ ગયા. ત્રણકાળ ત્રણલોકનું જ્ઞાન થઈ ગયું એ વ્યાપક. વ્યાપક એટલે એને બધું જ્ઞાન પ્રસરી ગયું. લોકલોકનું જ્ઞાન થઈ ગયું. પણ આ ક્રિયાથી-અંતર આત્માની આરાધનાની ક્રિયાથી. બહારની ક્રિયા વ્રત ને ભક્તિ ને જાત્રા-બાત્રા એનાથી કાંઈ થાય એવું નથી. એ બધા રાગ બંધનના કારણ છે. આહાહા...!

'વિષ્ણુ = વ્યાપક. (કેવળી ભગવાનનું જ્ઞાન સર્વને જાણતું હોવાથી તે અપેક્ષાએ તેમને સર્વવ્યાપક કહેવામાં આવે છે.)' આત્મા સર્વવ્યાપક નથી થતો. સર્વવ્યાપક આમ આત્મા લોક પ્રમાણે થઈ જતો નથી. આત્મા અહીંયા રહીને ત્રણકાળ અને ત્રણલોકનું જ્ઞાન થાય છે. એને અહીંયાં એનો વ્યાપક કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! હવે અમે ધર્મ ન કરી શકીએ પણ કાંઈક તો થાશે. એમ કેટલાક કહે. કાંઈક તો અમારું થાશે. થાશે તમારું રખડવાનું. ધર્મ વિના ગમે તે શુભ ક્રિયાકાંડ કરો, એ સંસાર છે. આકરી વાત છે, પ્રભુ! આહાહા...!

અહીં એ જ કહે છે ને? સર્વવ્યાપક થયો એટલે? પોતાનું આરાધન કરીને સર્વવ્યાપક થયો એટલે? ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણનાર થયો. એ વ્યાપક. આમ લોકમાં પ્રસરી ગયા એમ નહિ. જ્ઞાન થયું. વિષ્ણુ એટલે જયવંત થયા. 'વિષ્ણુ અને જયવંત થયા (અર્થાત્ સર્વવ્યાપી જ્ઞાનવાળા જિન થયા),...' સર્વને જાણનારા જિન થયા. આહાહા...! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે...' તું તો જિનસ્વરૂપી જ છો, પ્રભુ! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે અને ઘટ ઘટ અંતર જૈન, મતમદિરા કે પાન સો મતવાલા સમજે ન.' પોતાના અભિપ્રાયના, આગ્રહના મતવાળા દારૂ પીધેલા, પોતાના અભિપ્રાયના દારૂ પીધેલા સત્યને સમજતા નથી. સત્ય વાત આવે તો કહે, એય...! એ તો નિશ્ચય છે, એ તો નિશ્ચયની વાત છે. આહાહા...! બાપુ! નિશ્ચય એટલે સત્ય, વ્યવહાર એટલે જૂઠું. આહાહા...! આકરી વાત છે. સાંભળવું જ મુશ્કેલ પડે એવું છે.

અહીં કહે છે, 'વિષ્ણુ અને જયવંત થયા...' આત્માનું નિર્મળ નિર્વિકલ્પ આરાધન કર્યું. રાગ વિનાની આત્માની શ્રદ્ધા, રાગ વિનાનું જ્ઞાન અને રાગ વિનાનું ચારિત્રસ્વરૂપ, એનાથી વિષ્ણુ થયા. 'વિષ્ણુ અને જયવંત થયા...' ત્રણકાળ અને ત્રણલોકનું જ્ઞાન થઈ અને જયવંત

થયા. આહાહા...! 'તેમને જે મુક્તિની સ્મૃહાવાળો નિઃસ્મૃહ જીવ...' મુક્તિની સ્મૃહાવાળો નિઃસ્મૃહ જીવ 'અનન્ય મનથી નિત્ય પ્રણમે છે,...' એવા પરમાત્માને મુક્તિની સ્મૃહાવાળા. વ્યવહાર લીધો છે. નિઃસ્મૃહ જીવ. કોઈ આશા વિના અનન્ય મનથી નિત્ય નમન કરે છે. સિદ્ધસ્વરૂપી નમન કરે છે. આહાહા...! સિદ્ધમાં રમણ કરે છે, સિદ્ધસ્વરૂપ પોતાનું તેને નમન કરે છે.

'તે જીવ પાપરૂપી અટવીને...' આહાહા...! પાપરૂપી વન. આહાહા...! એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ પાપ છે. પુણ્ય પણ પાપ છે. 'પાપ પાપ તો સહુ કહે પણ અનુભવી જીવ તો પુણ્યને પણ પાપ કહે.' 'યોગસાર'માં આવે છે. 'પાપ પાપ તો સહુ કહે પણ અનુભવી જીવ પુણ્યને પાપ કહે.' પુણ્ય અને પાપ બેય બંધન છે. આહાહા...! બંધન છે. એનાથી રહિત થઈને. આહાહા...! 'જીવ પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં...' પાપમાં શુભ અને અશુભ બધું લેવું. આહાહા...! 'પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં અગ્નિ સમાન છે...' આહાહા...! અંતર ભગવાન આનંદસ્વરૂપ, એની અંદરની એકાગ્રતા એ પુણ્ય અને પાપરૂપી અટવી એટલે વન, એને બાળવાને અગ્નિ સમાન છે. આહાહા...! એટલી એમાં તાકાત છે.

'અને તેના ચરણકમળને...' એ ધર્માત્મા પૂર્ણ જે થયા તેવા જીવના 'ચરણકમળને સર્વ જનો પૂજે છે.' સર્વ જીવ એને પૂજે છે. પોતે પૂજનિક દશા તો પામ્યા પણ બીજા જીવો પણ એને પૂજે છે. આહાહા...! પાપ અને પુણ્ય કરનાર તો પોતે દુઃખી અને બીજાઓ પણ એને દુઃખી દેખે છે. આ ધર્મ, પુણ્ય અને પાપરહિત પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરનાર, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનારા પવિત્ર છે અને એને દુનિયા પણ પૂજે છે. વિશેષ કહેશે...

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)